

Ирена Арсић
ПРАВОСЛАВНИ ДУБРОВНИК

Irena Arsić
ORTHODOX DUBROVNIK

Уредник
Зоран Колунџија

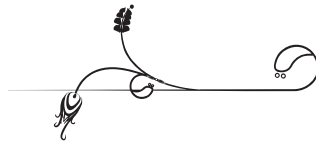
Editor
Zoran Kolundžija

На насловној слици
Атанасије Поповић
Свети Василије (Свети Влахо)
бди над Дубровником, детаљ

On the cover
Atanasije Popović
Saint Basil (Saint Blaise)
Watching Over Dubrovnik, detail

Ирена Арсић Irena Arsić

ПРАВОСЛАВНИ ORTHODOX
ДУБРОВНИК DUBROVNIK

ПРОМЕТЕЈ / PROMETEJ
Нови Сад / Novi Sad

In Samstag den 20. tag des monats Junij faren wir zu forssella
 hinnen. In dem vns ein frischer ort windt. maesten wir den tag
 an und coment den tag gen. Augustus. Der tag ist acurast. maesten
 so ward es buntgen. Es wir mit winter zu der stae. lundent. lome
 und tain gien. gae ein starker widerwindt. der vns off vns. so mit
 jundersting. faren wir nungen amen. Kloster Santa. Andes. buechig.
 Augustus. wohnt im künigreich.

Ordens. lug. so im mer off. einen. Vellen. Samstag. der.
 20. tag. Junij. Comen. wir. gae. hiet. gen. Augustus. 20.
 ans. nach. montag. Da. maesten. wir. warden. wol. den. tag. send. off.
 Es. glait. dem. Vedinge. von. der. comen. Augustus. warden. mit.
 wol. am. so. dem. vns. der. glait. also. hiet. wir. gae. zu. dem.
 münster. jener. klasse. Es. sell. münster. ist. über. al. mas. gae. jastig.

Конрад фон Гринембері, Дубровник, 1486.

Konrad von Grinemberg, Dubrovnik, 1486.

Павлу Грујићу,
мом унуку

To Pavle Grujić,
My grandson

Гравюра из XVII века
17th-century engraving

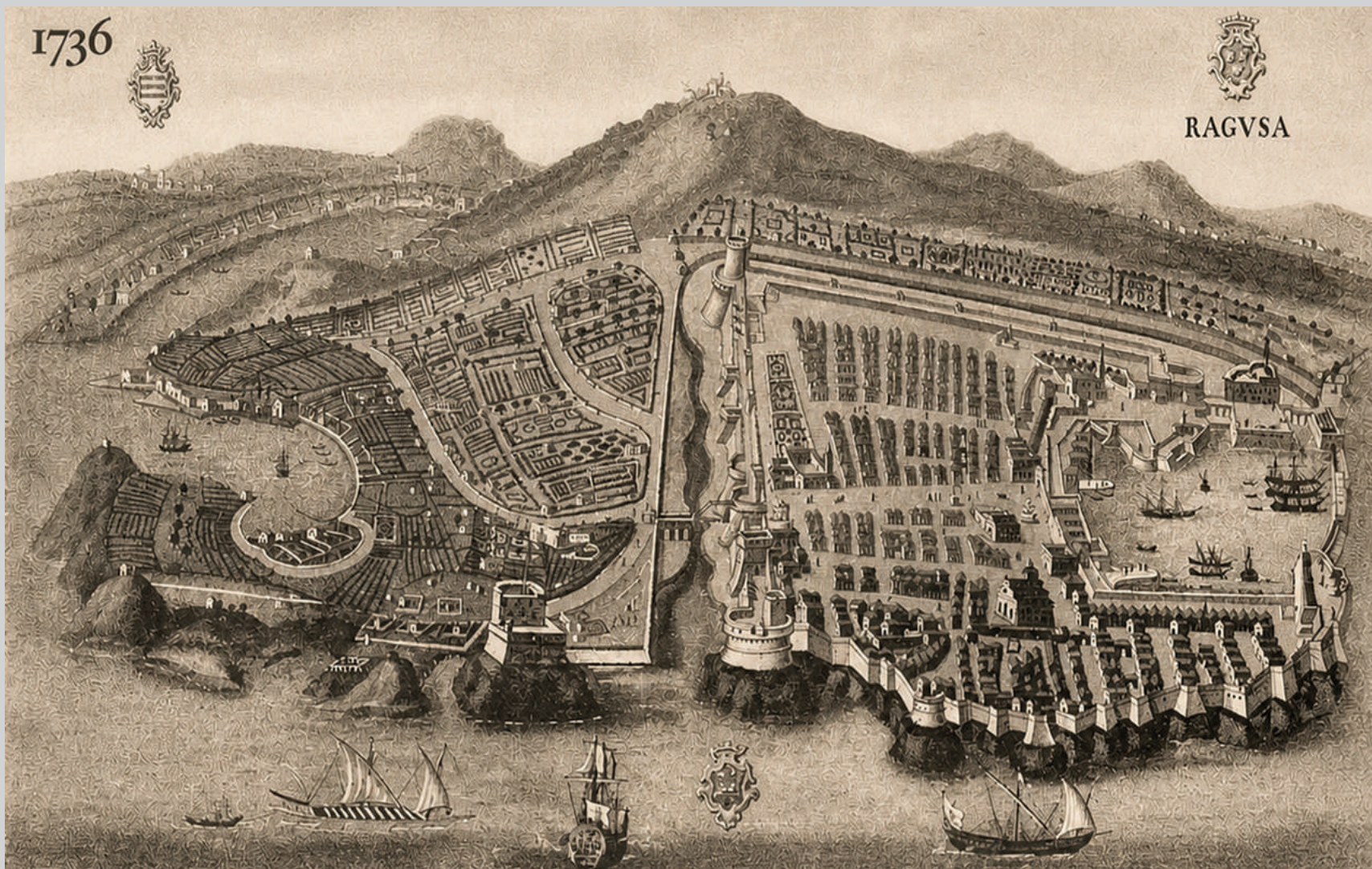
ОД ОСНИВАЊА ГРАДА
ДО ПОДИЗАЊА ХРАМА

FROM THE FOUNDING OF THE CITY
TO THE ERECTION OF THE TEMPLE

1736

RAGVSA

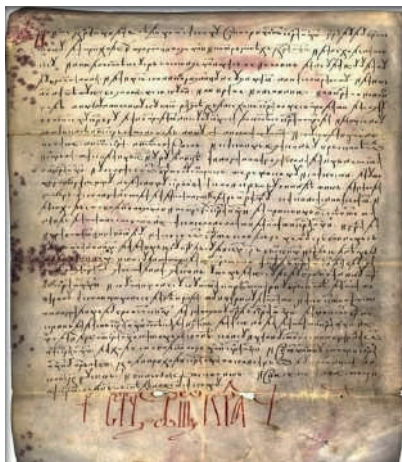

Дубровник, 1736.

Dubrovnik, 1736.

Време ћирилице

Када је почетком новог, 21. века, у основама дубровачке Госпе (катедрале) откривена византијска базилика са делимично сачуваним фрескама, мит о настанку Дубровника значајно је доведен у питање. Наиме, романско становништво, бежећи из свог града Епидaura, под налетом агресивних новопридошних племена, није свој нови град засновало на пустој стени, већ на насељеном подручју. Овим је нарушен још један мит о верској католичкој искључивости будуће Дубровачке Републике. Она је заснована, према овим остацима хришћанског храма, од романског становништва, уз значајно учешће становништва источног обреда. Овај утицај се временом само појачавао, пошто је околно становништво било истог порекла.

*Повеља краља
Милутина за
град Дубровник*

*The Charter of
King Stefan Uroš
II Milutin to the
City of Dubrovnik*

The time of Cyrillic

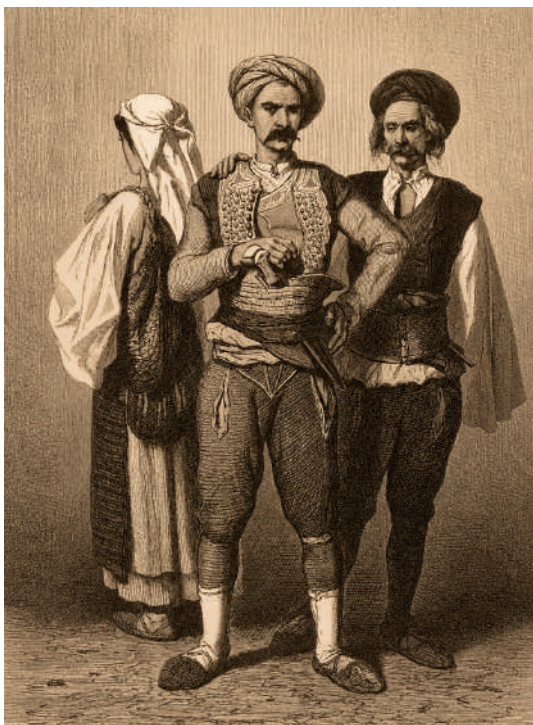
The discovering of the Byzantine basilica with partially preserved frescoes at the beginning of the new, 21st century, in the foundations of Our Lady of Dubrovnik (cathedral), significantly called into question the myth of the Dubrovnik origin. Namely, the Roman population, fleeing their city of Epidaurus, under the onslaught of aggressive newcomer tribes, did not found their new city on a desolate rock, but in a populated area. This discovery violated another myth about the religious Catholic exclusivity on which the future Republic of Dubrovnik. These remains proved that a Christian temple was founded by the Roman population, while the population of the Eastern rite participated significantly. Over time, this influence only intensified, since the surrounding population was of the same origin.

*Остаци византијске
базилике под
дубровачком
катедралом*

*The remains of the
Byzantine basilica
beneath the Dubrovnik
Cathedral*

То доказује и даљи развој догађаја – вековима су на подручју Дубровника хришћански обреди вршени, сем на латинском, и на народном, словенском, српском језику, док је писмо била – ћирилица. Да је у питању јака превласт ћириличног писма доказ је и назив који су ти свештеници носили – „попови ћирилица“. Да је у питању источни обред, доказ је да су се уз ове свештенике, у неким случајевима, помињале и њихове жене – „попадије“, што чини јасну и познату разлику у односнu на западну конфесију хришћанства.

*Теодор Валерио, Сељаци из околине
Дубровника, 1875.*

*Théodore Valerio, Peasants from the
surroundings of Dubrovnik, 1875.*

Further development of the events also confirmed that – Christian rites were performed for centuries, in the area of Dubrovnik, both in Latin, and in the vernacular, Slavic, Serbian language, while the alphabet was – Cyrillic. These priests were named as – “Cyrillic priests” which also confirmed the strong predominance of the Cyrillic alphabet. The word “popadije” is used when naming the wives of these priests, thus being an additional proof that this is the Eastern rite and making a clear and well known difference in relation to the Western denomination of Christianity.

The Cyrillic alphabet was thus rooted in Dubrovnik to such an extent that the oldest recorded verses from Dubrovnik literature were written in this alphabet. In the building of the customs house- the magnificent Sponza Palace, Džonko Kalićević wrote the first recorded Dubrovnik verses in 1421 while recording administrative matters, on the page of the Dubrovnik customs statute:

“Now I am left in the middle of the open sea,
The waves mightily rage the rain comes from the height;
When I came ashore, I thought I was ... ”

Besides the literary use of the Cyrillic alphabet, this alphabet was also used for centuries in the Serbian office with a Serbian scribe operated in Dubrovnik. In this way, numerous correspondences were conducted with the surrounding Serbian rulers, and later with Turkish dignitaries, whose mother tongue was Serbian.

The Cyrillic alphabet, as one of the basic features of Orthodoxy, and in this territory – of the Serbian Orthodoxy, was the letter of many medieval collections of various texts – entertaining, instructive but most of them were of

Ћирилица се, тако, укоренивала у Дубровнику у тој мери да су најстарији забележени стихови из дубровачке књижевности на овом писму. Бележећи административне податке, Џонко Калићевић је 1421. године, у згради царинарнице, на месту данашње велелепне палате Спонза, на страници дубровачког царинског статута, исписао прве забележене дубровачке стихове:

Национална ношња у Дубровнику почетком 20. века

*National costume in Dubrovnik
at the beginning of the 20th century*

religious character. *Libro, for many reasons*, is one of the most representative such collections, preserved in Cyrillic, whose orthography and graphics were the subject of numerous professional discussions in the 20th century. The citizens of Dubrovnik also joined the discussions, among which was also the eminent philologist Milan Rešetar, who was rejecting unconvincing claims that this alphabet differs from the Serbian Cyrillic alphabet.

The popularity of such collections led to the need for Cyrillic alphabet printing, so the people of Dubrovnik tried themselves on several occasions to establish a Cyrillic printing house, which wasn't allowed by the cautious authorities. Namely, as early as 1502, the Catholic priest Luka Radovanović owned a Cyrillic printing house, which he donated to the priest Pavle Vukašinović. However, the establishment of a printing house was not allowed then, as well as very shortly after that, in 1511, when Petar Đorđev Sušić and Frano Ratkov Macalović also asked for a permission to open a Cyrillic printing house. In year 1514, Luka Primović intended to print, in addition to Latin books, also the ones needed by Orthodox monks and he received the same negative answer from the authorities.

Since there was no printing house in the City, Cyrillic books were brought and sold in Dubrovnik from the printing house of Božidar Vuković from Venice, as well as from other surrounding Serbian printing houses, some of them were in Goražde and Rujno. Also, the people of Dubrovnik tried to print the necessary books outside the city, as did Frano Ratković Macalović, when printing a Cyrillic prayer book for Catholics in Venice in year 1512, and its second edition, in year 1571. Also,

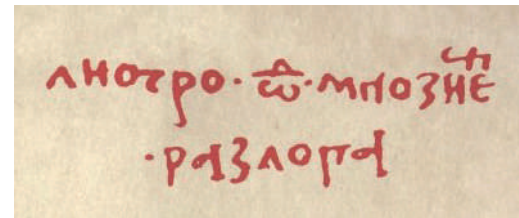
„Сада сам остављен срид морске пучине,
Валови моћно бјен, дажд дојде с висине;
Кад дојдох на копно, мних да сам...”

Уз ову литерарну, а упоредо са њом, употребу ћирилице, у Дубровнику је вековима радила српска канцеларија са српским писарем, што би значило да је писмо било ћирилично. На овај начин је вођена бројна преписка са српским околним владарима, а касније и са турским великодостојницима, посебно онима којима је матерњи језик био српски.

Ћирилица је такође, као једно од основних обележја православља, а на овој територији – српског православља, била писмо многих средњовековних зборника разноликих текстова – забавног, поучног али најчешће религиозног карактера. *Либро од мнозијех разлоја* је један од репрезентативнијих таквих зборника, сачуван на ћирилици, чија је ортографија и графика била тема бројних стручних расправа у 20. веку. У расправи су се укључивали и Дубровчани, а међу њима и угледни филолог Милан Решетар, одбијајући неуверљива тврђења да се ово писмо разликује од српске ћирилице.

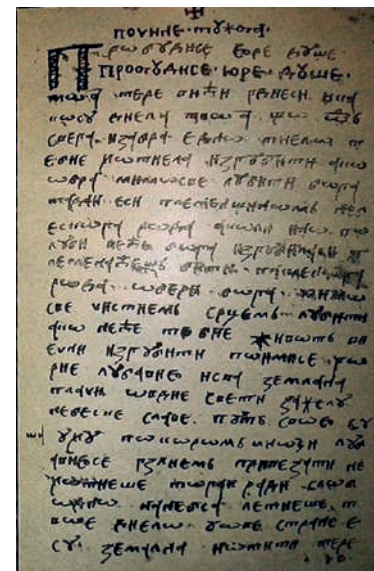
Популарност оваквих зборника довела је до потребе штампе ћириличким писмом, па су и сами Дубровчани у више наврата покушавали да оснују ћириличну штампарију, што опрезне власти нису дозволиле. Наиме, већ 1502, католички свештеник Лука Радовановић је поседовао ћириличну штампарију, коју је поклатио свештенику Павлу Вукашиновићу. Међутим, заснивање штампарије није дозвољено тада, као и врло брзо,

the Dubrovnik Cyrillic translation of the popular catechism *Nauk kristjanski (Christian doctrine)*, was printed in Venice in year 1583.

Либро од мнозијех разлоја, 1520.

Libro od mnozijeh razloga, 1520.

1511, када су Петар Ђорђевић Сушић и Франо Ратков Мацаловић такође тражили дозволу за отварање ћириличне штампарије. Исти негативни одговор од власти добио је 1514. године Лука Примовић који је намеравао да, сем латинских књига, штампа и оне које су потребне православним калуђерима.

Пошто није било штампарије у Граду, ћириличне књиге су доношене и продаване у Дубровнику из штампарије Божицара Вуковића из Венеције, као и из других околних, српских штампарија, какве су биле у Горажду и Рујну. Поред тога, Дубровчани су настојали да штампају потребне књиге и ван Града, као што је то учинио Франо Ратковић Мацаловић, штампајући ћирилични молитвеник за католике у Венецији 1512, и, као друго издање, 1571. године. Такође, дубровачки ћирилични превод популарног катехизма *Наука хришћански*, штампан је у Венецији 1583. године.

Дубровачки говор

Филолог, историчар и нумизматичар, Милан Решетар (1860–1942), Дубровчанин родом, свој филолошки и књижевноисторијски рад базирао је на темама из дубровачке традиције, а, првенствено, на теми основа старог Дубровника, његовог језика, пре свега.

Наиме, на самом крају свога плодног рада, 1941, и као резултат деценија научног истраживања, Милан Решетар је обелоданио своју студију под називом *Најстарији дубровачки јовор*, као приступну академску беседу при његовом проглашењу за правог члана Српске краљевске академије.

The speech of Dubrovnik

Philologist, historian and numismatist, Milan Rešetar (1860–1942), a native of Dubrovnik, based his philological and literary-historical work on topics from the Dubrovnik tradition, and, primarily, on the topic of the old Dubrovnik foundations and its language, above all.

Namely, at the very end of his fruitful work, in year 1941, as a result of the scientific research that lasted for decades Milan Rešetar published his study entitled *The Oldest Dubrovnik Speech*, which represented an intro-

Милан Решетар (1860–1942)

Milan Rešetar (1860–1942)

На основу исцрпних и опширних ранијих истраживања старе споменичке грађе, која је настала у Дубровнику, и у вези са Дубровником, као и докумената која говоре о језику и писму Дубровчана, Решетар је дошао до закључка о језику и говору Дубровника.

Што се тиче најстарије дубровачке поезије, ренесансних песника Шишка Менчетића, Џора Држића и Мавра Ветрановића, основно питање је било присуство појединих чакавских (и истовремено икавски) елемената у језику. Решетар је ову вишедеценијску недоумицу и честу тачку спорења разрешио документованим тврђењем да је најранија поезија Држића и Менчетића и њихових следбеника, што се језика тиче, под утицајем далматинских песника, Марка Марулића, пре свих.

Најстарији говор Дубровника се огледа не у поезији, него у прозним записима, које је Решетар сврстао као оригиналне споменике, затим као оне који су директно преведени са другог језика и као споменике који су са чакавских матица прилагођени дубровачком говору. Решетар је у својој приступној беседи сажето изнео и закључке својих вишедеценијских истраживања, какви су били они која су се тicali језика ћирилских повеља које су писане или преписиване у Дубровнику, затим дубровачких прозних споменика, међу којима као најзначајније издваја *Рањинин лекционар*, *Дубровачки ћирилски зборник* из 1520, ћирилички *Дубровачки лекционар*, као и латиничне споменике, чији је језик идентичан ономе из ћирилских. На основу свега тога, Решетар је утврдио да се у Дубровнику говорило и писало штокавско-јекавски, док је све остало било ствар подражавања, тренутка и моде. Према томе, Дубровчани су говорили и писали српским језиком, изричит је Милан Решетар.

ductory academic speech at his proclamation as a full member of the Serbian Royal Academy.

Based on exhaustive and extensive earlier research of the old monumental material created in Dubrovnik, and in connection with Dubrovnik, as well as based on the documents that speak about the language and script of the people of Dubrovnik, Rešetar came to the conclusion about the language and speech of Dubrovnik. As for the oldest Dubrovnik poetry and the Renaissance poets such as Šiško Menčetić, Džore Držić and Mavro Vetranović, the basic question was the presence of certain Chakavian (and at the same time Ikavian) elements in the language. Rešetar resolved this decades-long dilemma and frequent point of dispute with a documented claim that the earliest poetry of Držić and Menčetić and their followers, as far as language is concerned, was influenced by Dalmatian poets, Marko Marulić, above all.

The oldest language of Dubrovnik is reflecting not in poetry, but in prose records, which Rešetar classified as original monuments, then as those that were directly translated from another language into Dubrovnik language and as monuments that were adapted from the Chakavian dialect to the Dubrovnik language. In his introductory speech, Rešetar summarized the conclusions of his research which lasted for several decades, such as those concerning the language of Cyrillic charters written or transcribed in Dubrovnik, then Dubrovnik prose monuments, among which he stated *Ranja's lectionary* as the most important, *the Dubrovnik Cyrillic Collection from 1520*, the Cyrillic

Паја Јовановић, Мушке ношње из Боке Котљорске и из околине Сиња, женска ношња из Конавла код Дубровника, Аустро-Угарска монархија у ријечи и слици, 1892.

Paja Jovanović, Male costumes from Boka Kotorska and the area of Sinj, female costume from Konavle near Dubrovnik, The Austro-Hungarian Monarchy, 1892.